

5. Зязюн І. А. Психодіагностика педагогічної майстерності вчителя / І. А. Зязюн // Директор школи. Україна. – 2006. - №3. – С. 13 - 18.
6. Ковальчук Л. Формування іміджу майбутнього вчителя у процесі вивчення педагогічних дисциплін в класичному університеті / Л. Ковальчук // Вісник Львів. ун-ту. – Серія педагогічна. – 2007. – Вип. 22. – С. 64 - 67.
7. Педагогика: Учеб. пособие / Слостенин В. А., Исаев И. Ф., Мищенко А. И, Шиянов Е. Н. / [За ред. В. А. Слостенина] – М., 2000. – 564 с.

Павлюк Л.В. Формування культури педагогічного спілкування майбутніх викладачів вищого навчального закладу

Анотація. Педагогічне спілкування є інтегральною, багатоаспектною характеристикою особистості викладача. Культура педагогічного спілкування є науковою проблемою, що одночасно перебуває в площині дослідження одночасно двох галузей знань – психології та педагогіки, являючись, таким чином міждисциплінарною науковою проблемою. Викладачі вищої школи належать до основних соціально-професійних груп, на які суспільство поклато надзвичайно важливі завдання: збереження і примноження культурних надбань суспільства й цивілізації в цілому; соціалізацію особистості на важливому етапі її формування, пов'язаному з професійною підготовкою. **Ключові слова:** культура педагогічного спілкування, комунікабельність, педагогічний такт.

Павлюк Л.В. Формирование культуры педагогического общения будущих преподавателей высших учебных заведений

Аннотация. Педагогическое общение является интегральной, многоаспектной характеристикой личности преподавателя. Культура педагогического общения является научной проблемой, одновременно находится в плоскости исследования одновременно двух областей знаний - психологии и педагогики, являясь, таким образом междисциплинарной научной проблемой. Преподаватели высшей школы относятся к основным социально-профессиональным группам, на которые общество положило чрезвычайно важные задачи: сохранение и приумножение культурного достояния общества и цивилизации в целом; социализацию личности на важном этапе ее формирования, связанном с профессиональной подготовкой. **Ключевые слова:** культура педагогического общения, коммуникабельность, педагогический такт.

Pavlyuk L. Forming of pedagogical communication culture of future teachers' higher educational establishment

Annotation. Teacher communication is an integral, multi-faceted personality characteristic of the teacher. Culture of pedagogical communication is a scientific problem that is simultaneously in the plane of study simultaneously the two disciplines - psychology and pedagogy, being thus an interdisciplinary scientific problem. Teachers of high school are among the main social and professional groups to which society has put a very important task: the preservation and enhancement of cultural heritage of society and civilization in general; socialization at an important stage of its formation are associated with training. **Key words:** Culture of pedagogical communication, interpersonal skills, pedagogical tact.

ПОЛЁШКО Г.,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова,
м.Київ

УДК 378.126:37.036

РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Проблема розвитку творчої особистості вивчалось та продовжує цікавити вітчизняних та західних психологів, серед яких можна назвати Г.С. Костюка, З. І.Калмикову, В. А. Роменця, Я. А. Пономарьова, В. О. Моляко, В.М. Дружиніна, О. І. Кульчицьку, Т. М. Титаренко, В.В. Клименко. Серед західних психологів вагомий внесок у розуміння творчої природи особистості зробили видатні вчені З.Фрейд, К. Юнг, Е.Фромм, Т. Рібо, А. Маслоу, Д.Дьюї, Р. Стернберг, Дж. Гілфорд, Е.де Боно та ін.

У сучасній психології існує уявлення про особистість як відкриту багатовимірну цілісну систему, що розвивається (Костюк Г.С., Ананьев Б.Г., Максименко С.Д., Непомнящая Н.І.).

Російський психолог Непомнящая Н.І., обстоюючи позицію цілісно-особистісного підходу до вивчення людини, вбачає в творчості форму життя особистості [1].

Науковці, що досліджують природу творчої особистості ставлять питання, що саме відрізняє творчу особистість від інших, чи кожна особистість є потенційно творчою? Психологи вивчають індивідуально-психологічні особливості творчих людей, соціально-психологічні аспекти розвитку та діяльності творчих людей, особливості продуктів творчої діяльності. Зокрема, вивчення індивідуально-психологічних особливостей творчої особистості включає дослідження специфіки перебігу психічних процесів, характеріологічні особливості, структуру та рівень здібностей, спрямованість та ціннісно-сміслові орієнтації особистості, її прояви на рівні поведінки, спілкування та ін.

Розуміння поняття творчої, обдарованої, креативної особистості в психологічних концепціях витікає з визначення категорії творчості.

В.В.Моляко пропонує "реєстр" обдарованості, куди входять задатки, нахили, здібності, загальні здібності, спеціальні здібності, обдарованість, творча обдарованість, талант, геніальність. [2] Так, творча

обдарованість визначається вченим як здатність особистістю успішно розв'язувати творчі завдання, виконувати творчу діяльність більш оригінально, ніж за наявності "простих" творчих здібностей.

В основі градації рівнів прояву творчих здібностей Клименко В.В. також розглядає здатність людини оригінально вирішувати задачі, що зумовлюються механізмом творчості, який забезпечується повноцінною роботою трьох складових: енергопотенціалу, психомоторики та критичності. [3]. Важливою характеристикою творчості є, на думку вченого, процес асиміляції дисгормонії в гармонію, і відповідно, дослідником розглядається здатність творчої особистості відчувати дисгармонію та відчувати внутрішню потребу перетворювати її в гармонію, що відбувається в процесі постановки та оригінального вирішення задачі [3].

Представники гуманістичної психології, вбачаючи в творчості вищу людську потребу, прояв психологічного здоров'я та особистісної інтеграції, розглядають творчу особистість як особистість, що самоактуалізується (А.Маслоу), продуктивну особистість (Е. Фромм), людину, що є "повноцінно функціонуюча" (К.Роджерс) [4]. Для представників гештальт-терапії уявлення про здорову цілісну особистість також пов'язане із здатністю жити спонтанно, усвідомлено, брати відповідальність за свої рішення, бути "тут і тепер", що забезпечує уміння творчо адаптуватись до середовища, тобто на їхню думку, здорова зріла інтегрована особистість і є джерелом творчості.

Згідно з уявленням В.В.Клименко, творчі люди наділені фізичним та душевним здоров'ям, оскільки для роботи механізму творчості мають бути повноцінно задіяні такі компоненти як енергопотенціал, психомоторика та критичність, а це можливо для людей здорових та гармонійних [3].

Водночас, починаючи, з Ч. Ломброзо, ряд науковців дотримуються протилежної точки зору, згідно якої, творчі люди мають проблеми з психічним здоров'ям [5]. Російський дослідник в області функціональної асиметрії головного мозку Ніколаєнко М.М. приводить данні, що свідчать про високу кореляції між талановитістю та схильністю до депресій, психічних захворювань [6]. В.М.Дружинін визнає, що численні дослідження виявили взаємозв'язок креативності з нейротизмом. Він пояснює це таким чином, що творчий процес у геніальної особистості в більшій мірі протікає на активності несвідомого, в зв'язку з чим, виходить з під раціонального контролю, що може проявлятися у вигляді перепадів настрою [7]. Вчений також стверджує, що креативні особистості мають бути схильні до психофізіологічного виснаження під час творчої активності, оскільки творча мотивація працює за принципом позитивного зворотнього зв'язку, а раціональний контроль емоційного стану ослаблений.

Серед природних передумов розвитку творчих особистостей залишається дискусивною роль спадковості та вроджених здібностей. Говорячи, про природні передумови таланту, І.П. Волков зазначає, що у кожного індивіда існують задатки, тип нервової системи, темперамент. У кожного свій набір цих компонентів, що визначається власним генотипом. Від цього залежать потенційні можливості досягнення того чи іншого рівня в конкретній сфері діяльності [8].

Загальновідомі приклади сімейства математиків Бернуллі, композиторів Бахів та ін. начебто переконують відносно впливу спадкового фактору на творчий потенціал людини. Проте, постає питання: чи було це генетично зумовлено чи все ж таки виявилось наслідком творчої атмосфери у згаданих сім'ях?

В.М.Дружинін відзначає, що психологічні дослідження не підтверджують гіпотезу про спадковість індивідуальних відмінностей в креативності, хоча залишається відкритим на сьогоднішній день питання кореляції між пластичністю нервової системи та креативністю[7]

О.В. Кульчицька заперечує гіпотезу відносно вирішального впливу спадковості, оскільки є немало свідчень, що люди, які стали геніями народилися в простих, малоосвічених сім'ях [9]. На думку А.Маслоу, природа геніальності та таланту залишається не вивченою і принаймні, такі здібності як математичні чи музичні, в значній мірі, є вродженими [3]. Один з провідних сучасних дослідників творчого мислення, автор концепції латерального мислення Е.Д. Боно погоджується з тим, що в розвитку творчого мислення відіграють роль як вроджені спадкові фактори так і розвинені здібності, вміння, набуті протягом життя, якщо людина прагне їх розвивати [10].

В особистісному аспекті, згідно досліджень Я. А. Пономарьова, О.І. Кульчицької для креативної особистості характерні: відхилення від шаблону в поведінці, оригінальність, ініціативність, настирність, енергійність, винахідливість, прямота суджень, чесність, безпосередність, незалежність, лабільність, внутрішня зрілість, критичність, скептицизм, сміливість, впевненість в невизначеній ситуації, схильність до метафоричності, висока самооцінка, гордість, працездатність, одержимість, буремний дух, схильність до ризику, інтуїція [11], [9].

У сучасній психолого-педагогічній літературі поняття педагогічної творчості трактується по-різному. В.І. Андреев розглядає поняття педагогіки творчості як "науки про педагогічну систему двох діалектично зумовлених видів людської діяльності: педагогічного виховання та самовиховання особистості в різних видах творчої діяльності і спілкування з метою всебічного та гармонійного розвитку творчих здібностей як окремої особистості, так і творчих колективів" [12]. В.С. Шубинський визначає педагогіку творчості як особливу галузь педагогічної науки, яка займається виявленням закономірностей формування творчої особистості [13]. Л.І. Рувинський дає визначення педагогічній творчості як пошуку вчителем нових рішень, постановки нових завдань, застосування нестандартних прийомів діяльності [14]. Проблемою визначення педагогічної творчості займалися також М.М.Поташник, В.А. Кан-Калик і М.Д.Нікандров. Педагогічний словник визначає педагогічну творчість як оригінальне та високоефективне вирішення вчителем навчально-виховних завдань, збагачення теорії та практики виховання й навчання [8]. Таким чином, мета педагогічної творчості вчителя полягає у створенні сприятливих психолого-педагогічних умов для розвитку потенційних можливостей кожного учня в навчально-виховному процесі. Ефективність розвитку дитини значною мірою визначатиметься освітнім середовищем, скоординованою діяльністю всіх суб'єктів, причетних до її виховання і діяльністю всіх суб'єктів, причетних до її виховання. Отже, педагогічна творчість учителя - це педагогічна діяльність, спрямована на

розвиток потенційних можливостей кожного учня у навчально-виховному процесі для якої притаманні: виникнення протиріччя, проблемної ситуації; наявність об'єктивних (соціальні, матеріальні) і суб'єктивних (знання, уміння, особистісні якості, мотивація, творчі здібності) умов творчості; об'єктивна чи суб'єктивна новизна й оригінальність процесу та результату; соціальна та особиста вага і прогресивність (педагогічна творчість учителя робить певний внесок у розвиток суспільства та особистості); діалектична взаємозумовленість впливу на розвиток як учня, так і самого вчителя зовнішнього і внутрішнього саморуху особистості (виховання й самовиховання, розвиток і саморозвиток тощо). Специфіка педагогічної творчості вчителя розглянута в роботах В.І. Загвязинського, В.А. Кан-Калика, Н.В. Кичук, Л.М. Лузіної, М.Д. Нікандрова, М.М. Поташника та інших [1, 2, 15, 10]. У результаті аналізу наукових праць вище перелічених дослідників, виділяємо такі специфічні риси педагогічної творчості вчителя: співтворчий характер щодо суб'єкта-об'єкта педагогічної діяльності; можливість суб'єктивної новизни й оригінальності процесу і результату; обмеженість творчої діяльності педагога часом; вплив на педагогічну творчість учителя багатьох факторів, які важко передбачити. Відповідно до специфіки педагогічної творчості формується і творча особистість учителя.

Проблеми, пов'язані з цим питанням були розглянуті в роботах багатьох авторів, а саме Ю.П. Азарова, Ю.К. Бабанського, І.А. Зязюна, В.А. Кан-Калика, Н.В. Кичук, Л.М. Лузіної, М.Д. Нікандрова, М.М. Поташника, Р.Х. Шакурова та інших. Визначаючи творчість як об'єктивну рису педагогічної діяльності вчителя, Л.М. Лузіна підтвердила, що формування творчої індивідуальності вчителя означає вироблення у нього особливого ставлення до професійної діяльності як способу життя. В.А. Кан-Калик і М.Д. Нікандров виділяють основні умови перетворення діяльності вчителя у творчу: усвідомлення себе як творця в педагогічному процесі; усвідомлення сутності, значення і завдань власної педагогічної діяльності, її мети; сприймання вихованця як особистості в педагогічному процесі (як об'єкт і суб'єкт виховання); усвідомлення власної творчої індивідуальності. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури ми визначили найважливіші риси педагогічної креативності вчителя: високий рівень соціальної і моральної свідомості; пошуково-проблемний стиль мислення; розвинені інтелектуально-логічні здібності (вміння аналізувати, обґрунтовувати, пояснювати, виділяти головне тощо); проблемне бачення; творча фантазія, розвинена уява; специфічні особисті якості (сміливість, готовність до ризику, цілеспрямованість, допитливість, самостійність, наполегливість, ентузіазм); специфічні ведучі мотиви (необхідність реалізувати своє "я", бажання бути визнаним, творчий інтерес, захопленість творчим процесом, прагнення досягти найбільшої результативності в конкретних умовах праці); комунікативні здібності; здатність до самоуправління; високий рівень загальної культури. Перелік найважливіших рис педагогічної креативності вчителя не є усталеним. Проблема формування творчої особистості вчителя, розвитку його педагогічної креативності сьогодні повною мірою не вирішена. Аналіз психолого-педагогічної літератури приводить до висновку, що рівень творчої діяльності вчителя, визначається, як правило, залежно від того чи іншого конкретного напрямку його педагогічної діяльності. Так, наприклад, І.П. Раченко визначає рівні творчої діяльності учителя, щодо його вміння організувати свою працю. М.М. Поташник виділяє їх щодо підготовки педагога до уроку чи позаурочного заходу. В.А. Кан-Калик визначає творчі рівні діяльності вчителя щодо вміння керувати засвоєнням знань через взаємодію з учнівським колективом. Для визначення рівня творчої діяльності вчителя треба розглядати різні напрями його педагогічної діяльності. Ми розділяємо точку зору В.І. Андрєєва щодо визначення п'яти підсистем у творчій педагогічній діяльності.

1. Дидактична підсистема характеризує ступінь володіння вчителем змістом навчального матеріалу, формами, методами, засобами ефективної організації навчальної і творчої діяльності учнів;

2. Виховна підсистема характеризує творчу педагогічну діяльність учителя із забезпечення психолого-педагогічних умов для формування кожного учня як особистості через активну життєву діяльність вихованців, їх творчий розвиток, самореалізацію своїх потенційних можливостей у різних видах діяльності;

3. Організаційно-управлінська підсистема характеризує творчу педагогічну діяльність учителя з розвитку здатності до самоуправління і комунікації;

4. Підсистема самовдосконалення характеризує творчу педагогічну діяльність учителя з підвищення своєї професійної та загальної культури, із самовиховання і саморозвитку професійно-значущих якостей, педагогічної колективності, створення своєї творчої лабораторії;

5. Громадсько-педагогічна підсистема характеризує професійний, громадський та особистісний рейтинг учителя. У цих підсистемах різні вчителі можуть перебувати на різних творчих рівнях:

1. Репродуктивний передбачає, що вчитель працюючи на основі вироблених до нього методик, рекомендацій, досвіду, відбирає ті, які найбільше відповідають конкретним умовам його праці, індивідуально-психологічним особливостям учнів.

2. Раціоналізаторський передбачає, що вчитель на основі аналізу свого досвіду, конкретних умов своєї педагогічної діяльності вносить корективи у свою роботу, удосконалює, модернізує її;

3. Конструкторський передбачає таку діяльність учителя, у якій на основі свого досвіду, знань психолого-педагогічних особливостей учнівського колективу, використовуючи існуючі методики, учитель конструє свій варіант вирішення педагогічної проблеми;

4. Новаторський передбачає вирішення педагогічної проблеми на принципово нових засадах, відрізняється новизною, оригінальністю, високою результативністю. Отже, творчий учитель - це особистість, яка характеризується високим рівнем педагогічної креативності (креативні риси особистості й додатково сформовані мотиви, особистісні якості, здібності, які сприяють успішній творчій педагогічній діяльності), відповідним рівнем знань предмету, який викладає, набутими психолого-педагогічними знаннями, уміннями та навичками, які, за сприятливих для педагогічної творчості учителя умов, забезпечують його ефективну педагогічну діяльність із розвитку потенційних творчих можливостей учнів.

Отже творчість є необхідною складовою праці вчителя. Без неї неможливий педагогічний процес. Специфічна за своєю суттю творчість педагога має багато спільного не тільки з художнім, але й із науковим. Учитель дає науковим фактам, гіпотезам, теоріям яки нове життя, відкриваючи їм шляхи до розуму і серця своїх учнів. Творчість - необхідна умова становлення самого педагога, його самопізнання, розвитку і розкриття як особистості. Творчість, розвиваючи здібності, формує педагогічну талановитість учителя.

Література

1. Загвязинский В.И. Педагогическое творчество учителя. / В.И.Загвязинский — М., 1987.-159 с.
2. Кан-Калик В.А. Педагогическое творчество учителя. / В.А.Кан-Калик, Н.Д. Никандров. - М, 1987. - 159 с.
3. Кант И. Сочинения в 6 т./ И. Кант - М, 1964. - Т.3. - С .397.
4. Геращенко И.Г. Педагогическое творчество и формализм / И.Г. Геращенко // Школа.- 2000. - № 1. - С.2-5.
5. Карлгрен Ф. Антропософский путь познания: [Пер. с нем. Я.Обухова.] / Ф.Карлгрен - М, 1991.-160 с.
6. Краних З.М. Свободные вальдорфские школы: [Пер. с нем.] / З.М. Краних - М., 1991.-32 с.
7. Краткий психологический словарь. - М, 1985. —С. 351.
8. Основи педагогічної творчості вчителя: Навчально-тематичний план і програма курсу для педагогічних спеціальностей вищих навчальних закладів / [Укл. С.О.Сисоева, В.І.Барко, І.В.Бушовський та ін.] - К., 1991.- 32 с.
9. Платон. Сочинения в 4 т. / Платон. - М, 1969. - Т.2. - С.135.
10. Поташник М.М. Педагогическое творчество: проблемы развития и опыт: Пособие для учителя./ М.М. Поташник — К., 1988. - С.5-60.
11. Маркова А.К. Психология труда учителя. / А.К.Маркова - М.: Просвещение, 1993.-192 с.
12. Андреев В.И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности. / В.И. Андреев - Казань, 1988. - 228 с.
13. Щербакова К.І. Вступ до спеціальності: Навчальний посібник / К.І.Щербакова - К., 1990.Навчальний посібник - К., 1990.-166 с.
14. Рувинский Л.И. Теория самовоспитания. / Л.И. Рувинский - М., 1973.-263 с.
15. Лузина Л.М. Формирование творческой индивидуальности учителя в педвузе./ Л.М. Лузина -Ташкент, 1986.

Полешко Г. Развитие творческой личности будущего учителя

Анотація. Проаналізовано наукову літературу з проблеми дослідження. Визначено сутність поняття «творча особистість». Теоретично обґрунтовано педагогічні умови розвитку творчої особистості майбутнього вчителя. **Ключові слова:** творчість, «творча особистість», творча обдарованість, креативність, педагогічна творчість.

Полешко Г. Развитие творческой личности будущего учителя

Аннотация. Проанализировали научную литературу по проблеме исследования. Определена сущность понятия «творческая личность». Теоретически обоснованы педагогические условия развития творческой личности будущего учителя. **Ключевые слова:** творчество, «творческая личность», творческая одаренность, креативность, педагогическое творчество.

Polyeshko G. Creative personality development of future teacher

Annotation. Analysis of scientific literature on the issue of research. The essence of the concept of "creative person". Theoretical studies of creative pedagogical conditions of future teachers. **Keywords:** art, "creative personality", creative talent, creativity, pedagogical creativity.

ПОНЗЕЛЬ У.В.,

Мукачівський державний університет,
м. Мукачеве

УДК 378. 14

ПРОБЛЕМА МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У ПЕДАГОГІЧНІЙ І НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Постановка проблеми. Сьогодні у зв'язку із збільшенням обсягу інформації, який підлягає засвоєнню в період вузівського навчання, а також з необхідністю підготовки студентів до самоосвіти, важливе значення набуває вивчення ролі міжпредметних зв'язків. Вони розглядаються в сучасній педагогіці як одна із найважливіших умов підвищення наукового рівня викладання будь-якого навчального предмета та підвищення ефективності всього процесу навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У педагогічній літературі з проблеми міжпредметних зв'язків (П.Атутов, С.Батишев, М.Берулава, Ю.Васильєв, Р.Гуревич, М.Думченко, А.Єремкін, І.Зверев, Л.Зоріна, В.Ільченко, І.Козловська, Н.Лошкарьова, В.Максимова, М.Махмутов, О.Сергеев, В.Федорова, А.Усова) найбільш ґрунтовно висвітлено теоретичні, змістові й процесуальні аспекти в галузі загальної середньої та професійної освіти. Водночас вища педагогічна освіта потребує подальшого вивчення й розвитку теорії міжпредметних зв'язків. Її елементами є: статус міжпредметних зв'язків; сутність, функції в рамках конкретних педагогічних систем; форми, методи, засоби реалізації. Недостатня увага звертається на роль міжпредметних зв'язків у формуванні діалектичного мислення студентів. Аналіз структури міжпредметних зв'язків проведено на рівні окремих дисциплін. Цілісна ж система міжпредметних зв'язків у професійній підготовці вчителя початкових класів потребує додаткового вивчення.

Метою статті є розкриття проблеми міжпредметних зв'язків у педагогічній і науковій літературі.